

Corruption as a Crime Against Humanity and Investigation the Jurisdiction of the International Criminal Court to Hear it

, *Isa Koohestani far*¹, *Heibatollah Najandimanesh*^{*2}
*Masoud Raei*³

1. Department of Law, Islamic Azad University (Najafabad Branch), Najafabad, Iran.
Email: isa.koohestani@gmail.com

2. Department of Law, Islamic Azad University (Najafabad Branch), Najafabad, Iran.
Department of Public and International Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: hnajandimanesh@gmail.com

3. Department of Law, Islamic Azad University (Najafabad Branch), Najafabad, Iran.
Email: masoudraei@yahoo.com

ABSTRACT

Today, corruption is recognized as one of the most important obstacles to political and economic development. Despite many efforts to combat this phenomenon, so far no suitable and effective solution has been found to combat it.

Due to the Widespread prevalence of corruption among human societies and the spread of poverty, injustice, lack of rule of law and lack of good governance as definite effects and consequences of corruption on the one hand and the inefficiency of existing national and international mechanisms to combat it on the other hand, for prevention the impunity of corrupters whose effects and consequences of their behaviors are no less than those of war criminals, one of the most effective ways to combat corruption, Citing the Statute of the

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2021.277397.1622

Received:
16 June 2021

Accepted:
3 July 2021

Published:
7 June 2022

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

ICC and extending its jurisdiction over this crime.

The existence of many commonalities between corruption and crimes against humanity, as well as attention to some articles of the Statute, indicate that at the time of drafting it, Consciously used phrases that will cover any crime that may occur in the future and affect humanity conscience, but it is not on the list of crimes against humanity.

By this means would compensate a legal vacuum in the punishment of newfound

Crimes such as corruption Which have been formed as a result of new social requirements and relations and have the same effects and consequences as the other crimes mentioned in the article 7 of the statute.

Keywords: Corruption, Crime Against Humanity, International Criminal Court, Jurisdiction.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Isa Kouhestanifar: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing.

Heybatollah Najhandimanesh: Conceptualization, Methodology, Validation, Data Curation, Supervision, Project administration.

Masoud Raei: Conceptualization, Methodology, Data Curation, Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation

Koohestani far, Isa Heibatollah Najandimanesh & Masoud Raei. "Corruption as a crime against humanity and investigation the jurisdiction of the International Criminal Court to hear it" *Journal of Legal Research* 21, no. 49 (June 7, 2022): 91-118.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Today, corruption is recognized as one of the most important obstacles to political and economic development, So that the World Bank has identified corruption as the biggest obstacle to economic and political development. According to studies, corruption after war has had the most negative effects on human societies. Despite many efforts to combat this phenomenon, so far no suitable and effective solution has been found. Although conclusion of multilateral international treaties such as Palermo and Merida conventions to combat corruption, and establishing international organizations and regional bodies for this purpose; are a promising point in fighting against corruption, but due to the nature of grand corruption, which is generally committed by high-ranking officials, its detection, documentation and prosecution is difficult. Because in many cases the accused and the judge are both sitting in the same position that such a situation makes it difficult to administer justice in this regard. Due to the Widespread prevalence of corruption among human societies and the spread of poverty, injustice, lack of rule of law and lack of good governance as definite effects and consequences of corruption on the one hand and the inefficiency of existing national and international mechanisms to combat it on the other hand, this question arises whether this crime can be included in the context of crimes against humanity, until it would be found a way toward the International Criminal Court in order to combat it.

The establishment and recent developments of the International Criminal Court have revived this hope in the hearts, that this international criminal instrument compensate the shortcomings and gaps that have occurred in the effective punishment of corruptors and the administration of criminal justice in this regard. Some articles of the Statute of ICC also reinforced this hope, because the use of general words, general references and not mentioning examples, indicating that the authors of this important international document, at the time of its drafting, paid attention to the emergence and importance of crimes such as corruption in the future, crimes that, although not explicitly within the jurisdiction of this court but the use of general words and general references and not mentioning of examples of some crimes in the Statute, It indicates to the fact that the compiler of the Statute intended to use this mechanism to create a development within the jurisdiction of the Court.

The literature governing Article 7 of the Statute reflects the fact that authors could have avoided the use of general terms, In order to get rid of the ambiguity in Statute and not to interfere with its certainty, but it seems they want to design a mechanism with regard to the higher expediency and for proper punishment and

prevention of impunity crimes that are equal in their effects and consequences with crimes authorized in the Statute but was not predict effective punishment for them. Many authors also have emphasized on this important point that the theory of the extension of jurisdiction of the International Criminal Court on the crime of corruption is not a purely theoretical hypothesis, but an inescapable fact in today's international relations.

The last part of paragraph one of Article 7 of the Statute of the Court which stipulate “ other similar inhumane acts, intentionally committed with intent to cause great suffering or severe injury to the body or to mental or physical health”, reflects the fact that the international community despite knowing the prohibition of analogy in criminal regulations and the need for legality of crimes and punishments, used the above expressions to prevent impunity for any violence that may occur and affect the human conscience but is not on the list of crimes against humanity. And by this means compensate the legal vacuum that may arise in the future due to emerging crimes which are formed as a result of new social requirements and relations and their effects and consequences are equivalent to the other cases mentioned in Article 7.

In the present article, on the one hand, by definition of crime against humanity as one of the crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court and the explanation of its characteristics and on the other hand by defining corruption and its characteristics and then examination the commonalities of the two and with regard to the fact that the only way for combating against corruption is effective cooperation of governments but they do not have the determination to fight for various reasons, including the involvement of their leaders in committing grand corruptions, It is emphasized that one of the best ways to combat corruption and prevent the impunity of corrupt people that the effects and consequences of their behavior are in some cases no less than those of war criminals, according to the Statute of the Court, it is the extension of its jurisdiction over this crime and the use of its criminal mechanisms for this confrontation.

فساد به مثابه جنایت علیه بشریت و بررسی صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به آن

عیسی کوهستانی فرا^۱، هیبت‌الله نژندی منش^{۲*} مسعود راعی^۳

۱. گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد نجف‌آباد)، نجف‌آباد، ایران.

Email: isa.koohestani@gmail.com

۲. گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد نجف‌آباد)، نجف‌آباد، ایران.

گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: Email: hnajandimanesh@gmail.com

۳. گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد نجف‌آباد)، نجف‌آباد، ایران.

Email: masoudraei@yahoo.com

چکیده:

امروزه فساد به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع توسعه سیاسی و اقتصادی شناخته شده است. علی‌رغم تلاش‌های فراوان، جهت مقابله با این پدیده، تاکنون راه حل مناسب و مؤثری برای مبارزه با آن یافت نشده است. با توجه به افزایش روزافزون این پدیده در بین جوامع انسانی و گسترش فقر، بی‌عدالتی، فقدان حاکمیت قانون و نبود حاکمیت مطلوب به عنوان آثار و تبعات قطعی فساد از سویی و ناکارآمدی مکانیسم‌های موجود برای مقابله با فساد در سطح ملی و بین‌المللی از سوی دیگر، برای جلوگیری از بی‌مجازات ماندن مفسدان که آثار و تبعات رفتارشان در برخی موارد، کمتر از جنایتکاران جنگی نمی‌باشند، یکی از مؤثرترین راهکارها برای مقابله، استناد به اساسنامه دیوان و گسترش شمول صلاحیت آن بر این جرم می‌باشد. وجود وجوه مشترک فراوان بین فساد و جنایت علیه بشریت،

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2021.283871.1642

تاریخ دریافت:

۲۶ خرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۲ تیر ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۱۷ خرداد ۱۴۰۱

همچنین توجه به برخی از مواد اساسنامه حاکی از این واقعیت است که تدوین کنندگان اساسنامه در هنگام تدوین آن، از عباراتی استفاده کرده‌اند که بتوانند هرگونه جنایتی که ممکن است در آینده رخ دهد و وجدان بشری را متأثر نماید ولی در فهرست جنایات علیه بشریت نمی‌باشد بی‌مجازات نگذارند. تا به این وسیله خلأ قانونی را که در سزادهی جرایم نوظهوری مانند فساد که بر اثر اقتضائات و مناسبات جدید اجتماعی شکل گرفته‌اند و آثار و تبعاتی هم‌تراز با سایر جرایم مذکور در بند ماده هفت اساسنامه دارند جبران شود.

کلیدواژه‌ها:

فساد، جنایت علیه بشریت، دیوان کیفری بین‌المللی، صلاحیت.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

عیسی کوهستانی فر: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی - نوشتن - بررسی و ویرایش.

هیبت‌الله نژندی‌منش: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار‌سنجی، نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه.

مسعود راعی دهقی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، نظارت بر داده‌ها، نظارت.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

کوهستانی فر، عیسی، هیبت‌الله نژندی‌منش و مسعود راعی، «فساد به مثابه جنایت علیه بشریت و بررسی صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به آن». مجله پژوهش‌های حقوقی ۲۱، ش. ۴۹ (۱۷ خرداد ۱۴۰۱): ۹۱-۱۱۸.

مقدمه

امروزه موضوع فساد اهمیت فزاینده‌ای در سطح جهان یافته است به طوری که بانک جهانی فساد را به عنوان بزرگ‌ترین مانع توسعه اقتصادی و سیاسی اعلام کرده است.^۱ با توجه به افزایش روزافزون این پدیده در بین جوامع انسانی و گسترش فقر، بی‌عدالتی، فقدان «حاکمیت قانون»^۲ و نبود «حکمرانی مطلوب»^۳ به عنوان آثار و تبعات قطعی فساد از سویی و ناکارآمدی مکانیسم‌های موجود برای مقابله با فساد در سطح ملی و بین‌المللی از سوی دیگر، این سؤال مطرح می‌شود که آیا برای مقابله با فساد، می‌توان این جرم را در چهارچوب جنایت علیه بشریت گنجاند تا از این طریق، مسیری را به سمت دیوان کیفری بین‌المللی برای مقابله با آن یافت. بخش آخر بند یک ماده ۷ اساسنامه دیوان که اشعار می‌دارد «سایر اعمال ضدبشری مشابه که عامدانه^۴ به قصد ایجاد رنج زیاد یا صدمات شدید به جسم یا به سلامت روحی یا جسمی صورت پذیرد» بیانگر این واقعیت است که جامعه بین‌المللی، علی‌رغم علم به ممنوعیت قیاس در مقررات کیفری و لزوم قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها، از عبارات فوق استفاده نموده تا «بتواند هر گونه خشونت که ممکن است اتفاق بیفتد و وجدان بشری را متأثر نماید اما در فهرست جنایات علیه بشریت نباشد، بی‌مجازات نگذارد»^۵ و به این وسیله خلأ قانونی را که ممکن است در آینده به علت بروز جرایمی نوظهور که بر اثر مقتضیات و مناسبات جدید اجتماعی شکل می‌گیرند و آثار و تبعات آنها، همسنگ سایر موارد مذکور در ماده ۷ می‌باشند، جبران نماید.

بررسی نظرات در موضوع تسری صلاحیت دیوان به جرم فساد، نشانگر آن است که گروهی از نویسندگان با استناد به آشکار نبودن آثار و تبعات فساد در مقایسه با جرایمی همچون نسل‌زدایی و یا جنایات علیه بشریت و یا با ابراز نگرانی از مداخلات سیاسی در صورت گسترش صلاحیت دیوان به جرم فساد^۶ و یا با استناد به محدود بودن دامنه شمول اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی به موضوع فساد، صرفاً در مواردی که این جرم به جرمی مانند جنایات جنگی نزدیک شود^۷ معتقد به گسترش صلاحیت دیوان بر آن نمی‌باشند. در مقابل، واقعیت‌های تلخ ناشی از وجود آثار فساد در جامعه، برخی

1. Ruth V. Aguilera, "The Dark Side of Authority: Antecedents, Mechanisms, and Outcomes of Organizational Corruption", *Journal of Business Ethics*, 77(2008): 431, accessed February 2008, DOI: 10.1007/s10551-007-9358-8.

2. Rule of Law.

3. Good Governance.

4. Intentionally.

۵. ابراهیم بیگزاده، «بررسی جنایت نسل‌کشی و جنایات بر ضد بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی ۲۱ و ۲۲ (۱۳۷۶)، ۹۲.

۶. هیبت‌الله نژندی‌منش، «چالش‌های فراروی مبارزه با فساد در حقوق بین‌المللی» در مجموعه مقالات همایش کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد به اهتمام انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۵)، ۹۱.

7. Florian Kling, *Corruption as a Crime within the Jurisdiction of the international criminal court?* (LLM Programme: University of the Western Cape, 2013): 26.

از حقوق دانان را بر آن داشته تا با قرار دادن فساد در شمول صلاحیت دیوان به عنوان مکانیسمی برای مبارزه با این پدیده، نظریه گسترش صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی را با استناد به اساسنامه آن که اعلام می‌دارد «فجیع‌ترین جنایاتی که موجب تشویش جامعه بین‌المللی می‌شود، نباید بدون مجازات بماند و تعقیب مؤثر مرتکبین آن جنایات باید با اتخاذ تدابیری در سطح ملی و نیز تقویت همکاری بین‌المللی تضمین گردد»^۸ مطرح نمایند^۹ و حتی برخی فراتر از این، ایده ایجاد دیوان بین‌المللی ضد فساد را مطرح نموده‌اند که بی‌شبهت به دیوان کیفری بین‌المللی نخواهد بود و یا حتی می‌تواند بخشی از آن دیوان باشد.^{۱۰}

گروهی دیگر از نویسندگان بر این باورند که نه‌تنها زمان ایجاد و شکل‌گیری زیرساخت‌های لازم برای قرار گرفتن جرم فساد، در شمول صلاحیت دیوان فرا رسیده است.^{۱۱} بلکه مؤثرترین رکن برای رسیدگی به جرایم مربوط به فساد را به دلیل منابع غنی و ساختارهای پیشرفته دیوان کیفری بین‌المللی، صرفاً در انحصار این دیوان می‌دانند.^{۱۲} آنها بر این باورند که اعمال غیرانسانی مطروحه در موضوع جرایم علیه بشریت، به اعمال مجرمانه بر ضد جان و یا تمامیت جسمانی محدود نمی‌شوند، بلکه غارت، چپاول، تخریب یا تصاحب خودسرانه اموال عمومی، ممکن است موجب رنج عظیم یا صدمه شدید به سلامت جسمی یا روانی مجنی علیه گردد و بالطبع در محدوده جرایم علیه بشریت قرار گیرد.^{۱۳}

در مقاله حاضر به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت که آیا فساد می‌تواند به عنوان جنایت علیه بشریت در دیوان کیفری بین‌المللی مورد رسیدگی قرار گیرد یا خیر. در قسمت نخست مقاله به بررسی مفهوم جنایت علیه بشریت با تأکید بر بند اخیر ماده هفت اساسنامه دیوان می‌پردازیم و در قسمت دوم فساد و انواع آن را تعریف نموده و خصوصیات آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهیم و در قسمت سوم مقاله نیز امکان وقوع جنایت علیه بشریت با تحقق فساد را بررسی نموده و عناصر مشترک بین این دو را تحلیل خواهیم کرد. در ضمن باید به این نکته اشاره شود که در این مقاله روش تحقیق، تبیینی - تحلیلی و شیوه جمع‌آوری مطالب، اسنادی و کتابخانه‌ای می‌باشد.

8. ICC Statute, Preamble.

۹. برای مطالعه بیشتر در این باره نک:

Ilias Bantekas, "Corruption as an International Crime and Crime against Humanity", *Journal of International Criminal Justice*, 4(3)(2006): 466-487; Ben Bloom, "Criminalizing Kleptocracy? The ICC as a Viable Tool in the Fight Against Grand Corruption", *American University International Law Review* 29(3)Article3 (2014): 626-671.

10. Mark L. Wolf, "The Case for an International Anti-Corruption Court", Executive Summary, Governance Studies at Brookings, Washington, DC. (2014): 1.

11. Sonja Starr, "Extraordinary Crimes at ordinary Times, International Justice Beyond Crises Situations", *Northwestern University Law Review* 101(3)(2007): 62-63.

12. Michael Anderson, "International Money Laundering: the Need for ICC Investigative and Adjudicative Jurisdiction", *Mississippi law journal* (2013): 24.

۱۳. کیتی شیایزری و کریانگ ساک، *حقوق بین‌الملل کیفری*، ترجمه بهنام یوسفیان (تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، ۱۳۸۳)، ۲۳۶.

۱- «جنایت علیه بشریت»^{۱۴} و ویژگی‌های آن

مهم‌ترین ویژگی‌های این جنایات، ارتکاب گسترده یا سیستماتیک آنها علیه جمعیتی غیرنظامی، در راستای پیشبرد سیاست‌های یک دولت می‌باشند. این ویژگی‌ها به وضوح چهره کریه و وحشتناک این‌گونه اقدامات ضدبشری را توصیف می‌نمایند که اهمیت لزوم مقابله با آنها، باعث شده تا در شمول صلاحیت رسیدگی‌های دیوان کیفری بین‌المللی قرار بگیرند.

۱-۱- تعریف جنایت علیه بشریت

این نوع از جنایت با تاریخ حقوق بین‌الملل عجین است و ریشه در تعالیم اخلاقی سقراط، افلاطون و ارسطو داشته است و در عقاید مذهبیون چون سن‌اگوستین^{۱۵} و سن‌توماس آکویناس^{۱۶} که حقوق طبیعی را با عدالت یکی می‌دانند مشاهده می‌شوند^{۱۷}. تعریف جنایت علیه بشریت از زمانی که اعلامیه سن پترزبورگ در سال ۱۸۶۸ صریحاً به آن پرداخت، بیش از پیش مورد قبول و شناسایی قرار گرفت. البته این اعلامیه «نقض قوانین انسانی» را فقط در حد به‌کارگیری مواد انفجاری و سلاح‌های پرتابی آتش‌زا مورد تأیید قرار داده بود.^{۱۸}

تعاریف ارائه شده از جنایت علیه بشریت در اساسنامه دادگاه‌های ICTY^{۱۹} و ICTR^{۲۰} آن چیزی بود که پس از مدتی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی انعکاس یافت. اساسنامه دیوان، ضمن حفظ مصادیق جرایم برشمرده شده در اساسنامه‌های آن دو دادگاه؛ برخی مصادیق را نیز به آنها اضافه کرد، اما نکته مهم تفاوت بین آنها این بود که اساسنامه دیوان شرط مخاصمه مسلحانه و دلایل تبعیض‌آمیز را که در اساسنامه آن دو اشاره شده بود، رد کرد.^{۲۱}

در پرونده Akayesu دیوان کیفری بین‌المللی رواندا، به ویژگی‌هایی مانند غیرانسانی بودن عمل مجرمانه، ارتکاب آن به عنوان قسمتی از یک حمله گسترده یا سیستماتیک و انجام علیه جمعیت غیرنظامی به دلایل ملی، سیاسی، قومی، نژادی و یا مذهبی به عنوان وجه مشترک جرایم علیه بشریت اشاره می‌کند.^{۲۲}

اساسنامه دیوان نیز در بند یک ماده هفت با انجام تغییراتی اندک، مقرر نموده است: «منظور از جرائم علیه بشریت در این اساسنامه هر یک از اعمال مشروحه ذیل است، هنگامی که در چهارچوب یک تهاجم گسترده یا سازمان‌یافته بر علیه یک جمعیت غیرنظامی و با علم به آن تهاجم ارتکاب یابد.

14. Crimes Against Humanity.

15. Saint Augustinus

16. Tommaso d'Aquino

۱۷. بیگ زاده، پیشین، ۸۱

۱۸. علیرضا دیهیم، درآمدی بر حقوق کیفری بین‌المللی (تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۳)، ۱۵۱-۱۴۹.

19. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia.

20. International Criminal Tribunal for the Rwanda.

21. Robert Cryer, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (Cambridge: University Press, 2010): 230-233.

22. Prosecutor V. Akayesu, Para.578.

الف- قتل عمد، ب- ریشه کن کردن، ج- به بردگی گرفتن، د- تبعید یا انتقال اجباری جمعیت، ه- حبس کردن یا ایجاد محرومیت شدید از آزادی جسمانی که برخلاف قواعد اساسی حقوق بین‌المللی انجام می‌شود و- شکنجه، ز- تجاوز جنسی، ح- برده‌گیری جنسی، فاحشگی اجباری، ط- حاملگی اجباری، ی- عقیم کردن اجباری یا هر شکل دیگر خشونت جنسی هم‌تراز با این موارد ک- اعمال غیرانسانی مشابه دیگری که عامداً به قصد ایجاد رنج زیاد یا صدمه شدید به جسم یا تمامیت جسمی و روحی صورت پذیرد.»

با نگاهی به تعریف، جنایات علیه بشریت را به‌طور کلی می‌توان به سه گروه تقسیم کرد دسته اول جنایات علیه تمامیت جسمی و روحی افراد است که شامل قتل، قلع و قمع، شکنجه مستمر هر گروه یا هر تجمع مشخصی به علل سیاسی، نژادی، ملی، قومی، فرهنگی، مذهبی یا جنسی یا به علل دیگر که در ارتباط با هر یک از اعمال مذکور در این بند و یا هر جنایت مشمول صلاحیت دیوان که در سراسر جهان به موجب حقوق بین‌الملل غیرمجاز شناخته شده‌اند. دسته دوم جنایات بر ضد آزادی‌های افراد می‌باشند که شامل به بردگی کشیدن، کوچ یا انتقال اجباری جمعیت، حبس کردن یا محرومیت شدید از آزادی با نقض قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل، تجاوز جنسی، بردگی جنسی، فاحشگی اجباری، حاملگی اجباری، عقیم کردن اجباری و هر شکل دیگر خشونت جنسی مشابه آنها، ناپدید کردن اجباری افراد و آپارتاید می‌شود و دسته سوم سایر اعمال ضد بشری می‌باشد^{۲۳} که در این مقاله، گروه اخیر از این جنایات مورد بررسی قرار می‌گیرد تا با بررسی ویژگی‌ها و مصادیق آنها، خلأ و نقصانی که در اجرای عدالت کیفری، بر اثر ظهور جرایمی همچون فساد کلان که آثار و تبعاتشان هم‌تراز با سایر موارد مذکور در گروه‌های اول و دوم هستند ولی در ردیف مصادیق جنایات علیه بشریت قرار ندارند، جبران شود.

۱-۲- ویژگی‌های جنایت علیه بشریت

صدر بند یک ماده هفت اساسنامه دیوان، به شرایطی که برای تحقق جرم علیه بشریت لازم است اشاره شده است، که با کنکاشی بین آنها و ویژگی‌های فساد، می‌توان وجوه مشترک فراوانی بین این دو پیدا کرد تا با استناد به این ویژگی‌های یکسان و بررسی آثار مشابه آنها، هر دو را در ردیفی واحد از نظر حکم و موضوع قرار داد و دامنه جنایت علیه بشریت را بر آنها نیز تسری داد.

۱-۲-۱- گسترده^{۲۴} یا سیستماتیک^{۲۵}:

از آنجاکه این دو معیار در اساسنامه به طور جداگانه و منفصل^{۲۶} آورده شده‌اند، آنچه برای دادستان

۲۳. هما بیات، «مفهوم جرائم علیه بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، *مجله پژوهش ملل*، ۳(۳۰)(۱۳۹۷):

24. Widespread.

25. Systematic.

26. Disjunctive.

دیوان ضرورت دارد، اثبات یکی از این دو است.^{۲۷} واژه «گسترده» به شیوه‌های مختلفی تعریف شده عموماً به دو ویژگی مهم «حمله در سطح وسیع» و «تعداد زیاد قربانیان» اشاره می‌کند. در رأی ICTY در خصوص این ویژگی، به تعداد رفتارهایی که ارتکاب یافته‌اند و قربانیانی که بر آنها جرم واقع گردیده، تأکید شده و با استناد به پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل، تصریح می‌کند: رفتارهای غیرانسانی^{۲۸} علیه تعداد زیادی از افراد ارتکاب یابند. این شرط، اقدام غیرانسانی فردی که توسط یک شخص و با ابتکار خودش، علیه یک قربانی انجام شده را استثنا می‌کند.^{۲۹} گستردگی عموماً به «آثار انباشته شده»^{۳۰} چندین عمل غیرانسانی اشاره دارد. این مفهوم حتی با یک عمل غیرانسانی بسیار شنیع نیز ممکن است محقق شود.

در یکی از آرای ICTY مواردی هم چون کاملاً سازمان‌یافته بودن عمل، انجام آن با هدف نابودی یا اذیت و آزار، ارتکاب در مقیاس بزرگ، استفاده از منابع عمومی و انجام آنها توسط مقامات عالی‌رتبه به عنوان شرایط تحقق سیستماتیک بودن اعمال مجرمانه نام برده شده است.^{۳۱} بنابراین، سیستماتیک بودن یک عمل، دارای بالاترین سطح سازماندهی می‌باشد و ویژگی‌هایی همچون دارای طرح بودن، ارتکاب پیوسته، استفاده از منابع عمومی، برنامه‌ریزی و اهداف سیاسی فاکتورهای مهمی در شکل‌گیری این عنوان دارند.

۱-۲-۲- تعارض^{۳۲}

اساسنامه در تعریف این واژه^{۳۳}، به «ارتکاب متعدد اعمال»^{۳۴} به جای «ارتکاب اعمال متعدد» اشاره کرده است تا بر این نکته تأکید نماید که برای تحقق این حمله، نیازی به ارتکاب چندین نوع عمل غیرانسانی از اعمال برشمرده شده در بند یک ماده هفت نیست بلکه ارتکاب یک عمل از اعمال مندرج در این بند کفایت می‌کند.^{۳۵}

جرایم علیه بشریت از این منظر که مفهوم حمله در اینجا، همسان با معنایی که در قوانین مربوط به جرایم جنگی نمی‌باشد، ویژه و منحصر به فرد است؛ زیرا حمله در موضوع جرایم جنگی، شامل استفاده از نیروی مسلحانه و بدرفتاری علیه غیرنظامیان می‌گردد، ولی حمله در جنایات علیه بشریت، مفهوم وسیع‌تری را در برمی‌گیرد. لذا این‌گونه رفتارها که مصداق حمله در این جرم می‌باشند، نباید لزوماً حمله‌ای نظامی را شکل بدهند^{۳۶}

27. Cryer, op.cit, 236.

28. Inhuman acts.

29. The prosecutor v. Blaškić ICTY T. Ch. I 3.3.2000 para. 206.

30. Cumulative Effects.

31. The Prosecutor v. Tihomir BLA[KI], ICTY, IT-95-14-T, 3 March 2000.

32. Attack.

33. The ICC Statute, Art 7 (2) (a).

34. The multiple commission of acts.

۳۵. شیایزری و ساک، پیشین، ۱۸۳.

36. ICC Elements, Crimes Against Humanity Introduction.P.5.Para.3.

علاوه بر تأکید برخی نویسندگان بر عدم ضرورت وجود مخاصمه مسلحانه به عنوان شرطی برای تحقق جرایم علیه بشریت^{۳۷} این موضوع در رأی ICTY در پرونده Kunarac هم مورد تأکید واقع شده که «حمله در مفهوم جنایت علیه بشریت، محدود به استفاده از زور نمی‌باشد، بلکه شامل هر گونه سوء رفتاری^{۳۸} علیه مردم غیرنظامی می‌شود.»^{۳۹}

۱-۲-۳- جمعیت غیرنظامی^{۴۰}

اگر چه اساسنامه ICC در این باره به ذکر جزئیات مبسوطی نمی‌پردازد و صرفاً در جزء الف بند ۲ ماده ۷، به توصیف جمعیت غیرنظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمان، حمله‌ای علیه آنها صورت گرفته و در بند یک نیز^{۴۱} به وجود قربانیان و اقدامات «چندگانه»^{۴۲}، به عنوان شاخصی برای تحقق «حمله علیه جمعیت غیرنظامی»^{۴۳} اشاره شده است.

در خصوص تعداد و مقدار لازم از افراد غیرنظامی برای تحقق این جمعیت، در رأی Tadic بر این نکته تصریح شده که نیازی نیست تمام جمعیت یک دولت و یا یک سرزمین قربانی شود تا جرم علیه بشریت محقق شود، بلکه منظور «ماهیت جمعی بودن»^{۴۴} قربانیان است.^{۴۵} همچنین طبق یکی از آرای ICTY ضرورتی ندارد که قربانی فرد معینی باشد که بر او صدمات متعددی وارد شده باشد. این دیوان در بررسی جنایات ارتکاب یافته در کمپ‌های امارسکا^{۴۶} و کراترما اعلام کرد پرداختن به جزئیات اطلاعات مربوط به بزه‌دیدگان برای دادستان میسر نمی‌باشد.^{۴۷} از سوی دیگر؛ در این گونه موارد، اثبات انگیزه متهم نیز ضرورتی ندارد، زیرا انگیزه در حقوق جزا به جز در مرحله تعیین مجازات که ممکن است موجب افزایش یا کاهش میزان مجازات گردد، از اهمیت دیگری برخوردار نیست. اینکه متهمی «به دلایل یا انگیزه‌های صرفاً شخصی» مبادرت به ارتکاب جرمی نماید، در صورتی که اعمال وی منطبق با الگوی جنایات علیه بشریت باشد، مانع از محکومیت وی به ارتکاب جنایت علیه بشریت نخواهد بود.^{۴۸}

نکته قابل توجه اینکه استفاده از کلمه (any) در اساسنامه، این برداشت را ممکن می‌کند که قوانین مربوط به جنایات علیه بشریت، فقط از اتباع دشمن حمایت نمی‌کند بلکه شامل جنایات

37. Cryer, op.cit. 235.

38. Mistreatment.

39. The Prosecutor v. Kunarac ICTY T.ch 12.6.2002 Para.86.

40. Civilian Population.

41. The ICC Statute, Art.7(2)(a).

42. Multiple.

43. Attack directed against a civilian population.

44. Collective nature.

45. The Prosecutor v. Tadic ICTY T.Ch.7.5.1997.Para644.

46. Omarska & Keraterm

47. The Prosecutor V.Kvocka, case NO.11-98-3011-A, Appeal Judgment, 434, 2005.

۴۸. شیایزیری و ساک، پیشین، ۱۸۲۲۵-۲۴۲۰.

دولت‌ها علیه اتباع خودشان نیز می‌شود؛ بنابراین تابعیت قربانی فی‌نفسه تأثیری در تحقق این جرم ندارد.^{۴۹}

۱-۲-۴- در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت^{۵۰}

طبق اساسنامه دیوان، حمله «رفتاری است مشتمل بر ارتکاب چندین عمل از اعمال مذکور در بند یک بر علیه مردم غیرنظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمانی برای چنین حمله‌ای صورت گرفته شود.»^{۵۱} حمله باید به دنبال و در مسیر تقویت یک خصمشی و سیاست صورت بگیرد. این سیاست لزوماً نیازی نیست به طور رسمی توسط دولت اعلام شود بلکه اتخاذ این سیاست توسط دولت را می‌توان از شرایط و حوادثی که در آن، موضوع خاص رخ می‌دهد استنباط نمود. این سیاست و خصمشی مشروط به این نیست که توسط یک دولت اتخاذ شده باشد. بلکه می‌تواند یک خصمشی سازمانی و تشکیلاتی باشد. کارگزاران غیردولتی و یا خصوصی که قدرت و اختیار بالقوه دارند نیز می‌توانند واحدی تلقی گردند که در نهان از چنین سیاست یا خصمشی حمایت می‌کنند.^{۵۲} از آنجاکه این‌گونه جنایات به دلیل اینکه نمی‌توان آنها را رفتارهای مجزا و تصادفی افراد دانست که عامدانه، جمعیت غیرنظامی را هدف قرار می‌دهاند، برای وجدان بشریت چنان تکان‌دهنده هستند که حتی مداخله جامعه جهانی نیز در آن توجیه‌پذیر است. نکته مهم در این خصوص اینکه، چنین سیاست‌هایی نیاز به اعلام رسمی از سوی مقامات کشور مرتکب ندارند، بلکه می‌توان آن را از نحوه به وقوع پیوستن این اتفاقات هم استنباط کرد؛ بنابراین اگر این اقدامات در سطحی وسیع و به طور سیستماتیک و نظام‌مند رخ دهند که بیانگر سیاستی در پشت آنها باشد، فرقی نمی‌کند که رسماً این سیاست اعلام شود یا خیر.^{۵۳}

۲- تعریف فساد و انواع آن

۱-۲-۱- تعریف فساد

فساد از مقوله مفاهیمی است که به طور گسترده در مورد آن می‌توان بحث و گفت‌وگو کرد ولی به سختی می‌توان آن را تعریف کرد. از نظر تاریخی فساد هم‌معنای با گناه تلقی می‌گردد و بنابراین همه زندگی اخلاقی بشر را شامل می‌شود.^{۵۴} به اذعان برخی نویسندگان، فساد همچون جانوری می‌باشد که اگر چه به سختی می‌توان توصیفش کرد ولی به سهولت می‌توان آن را فهمید.^{۵۵} برای سال‌های

49. The Prosecutor v. Tadic ICTY T.Ch.7.5.1997.Para644.

50. Pursuant to or furtherance of a state.

51. ICC Statute,Pr7 (2) (a).

۵۲. دیهیم، پیشین، ۲۲۱.

53. The Prosecutor V. tadic, case No.IT-94-1-A2,653, oct,2,1995.

54. Heba Shams, "The Fight against Extraterritorial Corruption and the Use of Money Laundering Control", *Law and Business Review of the Americas* 7(2001): 87.

55. Wito Tanzi, "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Curse", *IMF*→

متممادی، فساد به صورت انحصاری به عنوان پدیده‌ای مرتبط به رفتار مقامات دولتی شناخته می‌شد و تعاریف مطرح شده نیز بر همین ویژگی دولتی بودن این پدیده تمرکز و تأکید می‌نمودند. به عنوان مثال بانک جهانی فساد را «سوء استفاده از مقام دولتی برای منفعت شخصی» تعریف نموده است^{۵۶} برخی دیگر استفاده از قدرت دولتی را در راستای منافع فردی به نحوی که قواعد بازی را نقض کند، فساد معرفی کرده‌اند^{۵۷} در جای دیگر، به پرداخت‌های غیرقانونی به مأموران دولتی جهت دستیابی به منافعی که در صورت عدم پرداخت، امکان دستیابی به آنها میسر نبوده، فساد اطلاق شده است.^{۵۸} برخی دیگر نیز فساد را در مفهومی مضیق‌تر تعریف کرده و معتقدند این واژه بر جایی اطلاق می‌شود که اموال دولتی در راستای منفعت شخصی، توسط مقامات دولتی به فروش برسد.^{۵۹} در بین همه تعاریف ارائه شده از فساد، انتخاب تعریف واحدی که مانع و جامع باشد سخت است و شاید به همین دلیل است که «فساد نه در اسناد بین‌المللی و نه در قوانین داخلی تعریف نشده است»^{۶۰} ولی آنچه می‌تواند قدر مشترک همه تعاریف ارائه شده باشد این است که فساد سوء استفاده از قدرت عمومی در اختیار افراد در راستای تأمین منافع شخصی آنها می‌باشد. این نوع سوء استفاده از قدرت می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد که در نهایت منجر به از بین رفتن اعتماد به دولت‌ها، تضعیف حاکمیت قانون و عقب‌ماندگی اقتصادی پایدار می‌شود.

۲-۲- انواع فساد

فساد طبق معیارهای مختلف به انواع گوناگونی طبقه‌بندی شده است که مهم‌ترین آنها عبارتند از فساد خرد^{۶۱} و کلان^{۶۲}، فساد فردی و سیستمی، فساد ملی و فراملی و فساد سیاه، خاکستری و سفید. در این نوشتار به خاطر رعایت اختصار، به بررسی نوع اول که جامع‌ترین نوع تقسیم‌بندی در این باره می‌باشد و به نحوی شامل سایر موارد نیز می‌شود، می‌پردازیم.

۲-۲-۱- فساد خرد

فساد خرد در سطوح پایین اداری رخ می‌دهد و شامل پرداخت‌های نامشروع و کم‌ارزش می‌شود^{۶۳}

working paper 63(1998): 8.

56. Boris Pleskovic & Joseph E. Siglitz, *Introduction on Annual World Bank Conference on Development Economics* (Washington, D.C.: The World Bank, 1997), 3.

57. Arvind K. Jain, "Corruption: A Review", *Journal of Economic Surveys* 15(1)(2001): 72.

58. Susan Rose Ackerman, *Corruption and Government Causes, Consequences, and Reform* (Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 1999), 36.

59. Andrei Shleifer and W. Robert Vishny, "Corruption", *The Quarterly Journal of Economics* 108(3) (1993): 599.

۶۰. غلامعباس ترکی، *واکوی فساد مالی در ایران* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹)، ۲۸.

61. Petty Corruption.

62. Grand Corruption.

63. Shams, op.cit. 88.

مانند پرداخت‌هایی که به پلیس، مأمور مالیات، گمرک و مواردی مشابه که با هدف رسیدن به برخی منافع غیرقانونی فردی جزئی انجام می‌شوند، نکته قابل تأمل در این باره اینکه همه فسادهایی که در این بخش رخ می‌دهد لزوماً منجر به پرداخت پول نمی‌شوند، به عنوان مثال زمانی که کارمندی ادعا می‌کند مریض است و به جای رفتن به محل کار، به مسافرت می‌رود، این عمل هم نوعی فساد و سوء استفاده از موقعیت اداری می‌باشد اگرچه پولی تبادل نشده است^{۶۴} اگرچه ممکن است خرده فساده‌ها در کوتاه‌مدت برای افراد معدودی راه‌گشا باشند، نهادینه شدن آن در جامعه پیامدهای مخرب جبران‌ناپذیری چون بی‌اعتمادی، تزویر، اهمال‌کاری و ضعف اصول اخلاقی را در سطح جامعه به همراه می‌آورد.^{۶۵}

این‌گونه از فساد و آثار آن اگرچه در محل خود قابل بحث و تأمل است ولی در این مقاله به علت آثار دهشتناک و فاجعه‌بارتر فساد کلان، تمرکز بر این نوع و آثار آن و یافتن وجوه مشترک بین آن و جنایت علیه بشریت می‌باشد. لذا هر زمان از واژه فساد استفاده شد، منظور نویسنده فساد کلان می‌باشد.

۲-۲-۲- فساد کلان

تفکیک فساد به کلان و خرد بر مبنای دو معیار میزان اموال آلوده به دست آمده و جایگاه و موقعیت مقام فاسد می‌باشد. فساد کلان بیانگر وضعیت‌هایی است که مقام دولتی فاسد از موقعیت و قدرتش سوء استفاده می‌کند تا منافع مادی کلان را کسب نماید، این وضعیت معمولاً در پروژه‌های بزرگ دولتی همچون دستیابی به انعقاد قراردادهای با ارزش بالا و اجرای پروژه‌های خصوصی‌سازی رخ می‌دهد. این نوع از فساد نه تنها باعث نقض قوانین داخلی می‌گردد بلکه به طور بسیار شدیدی باعث انحراف در آن قوانین و تضعیف حاکمیت قانون می‌شود. وجود فساد کلان در ساختار یک نظام متضمن خرابی کارکردهای اصلی یک نظام حکومتی است؛ به گونه‌ای که می‌توان به آن نظام، لقب فاسد داد.^{۶۶}

فساد کلان، شامل فساد ریشه‌دار در بین مقامات عالی‌رتبه می‌شود که منجر به حیف و میل گسترده از ثروت عمومی کشورها می‌گردد. این نوع از فساد، می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد که تأثیر آن بسیار گسترده‌تر از انواع دیگر می‌باشد که در نهایت منجر به از بین رفتن اعتماد به دولت‌ها، تضعیف حاکمیت قانون و عقب‌ماندگی اقتصادی پایدار می‌شود. دو ویژگی عمده این فساد عبارتند از:

- درگیر شدن مقامات عالی‌رتبه به ارتکاب آن؛

- تأثیر زیاد آن بر حیف و میل گسترده از اموال عمومی در راستای منافع شخصی افراد.^{۶۷}

از بین آثار و تبعات فراوانی که این نوع فساد در پی دارد ایجاد فقر شدید از مهم‌ترین آنها است،

64. Tanzi, op.cit. 9.

۶۵ آزاد چلبی، *فساد و مقبولیت قانون* (تهران: نشر نی، ۱۳۹۶)، ۱۱۲.

۶۶ لیلا دادخدایی، *فساد مالی - اداری و سیاست جنایی مقابله با آن* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰)، ۱۰۰.

67. Bloom, op. cit., 633.

علت این تلازم بین فساد کلان و فقر را می‌توان اولاً در این دانست که همان‌طور که رشد بالای اقتصادی، کاهش شدید فقر را به همراه دارد، در نتیجه فساد نیز با تأثیرگذاری بر رشد اقتصادی، باعث افزایش فقر می‌شود، ثانیاً درآمدهای نابرابر و ناعادلانه برای رشد و توسعه یک کشور دارای تبعات منفی بسیاری می‌باشند و در صورت تأثیرگذاری فساد بر نابرابری درآمدها، کاهش توسعه و در نهایت افزایش فقر نتیجه آن خواهد بود.^{۶۸}

۲-۳- رابطه بین فساد و فقر

نویسندگان متعددی به بررسی وجود رابطه علی بین فساد و فقر پرداخته و بر وجود این رابطه تأکید دارند.^{۶۹} کشورهایی که فقر مزمن و طولانی‌مدت را تجربه می‌کنند به عنوان بستر طبیعی برای فساد سیستماتیک ناشی از نابرابری‌های اجتماعی و درآمدی تلقی می‌شوند. فساد اگرچه به طور مستقیم فقر را تولید نمی‌کند اما آثار مستقیم بر عوامل اقتصادی و حاکمیتی دارد که به نوبه خود باعث ایجاد فقر می‌شوند که این پدیده، باعث عدم دسترسی انسان‌های فراوانی به شرایط غذایی و دارویی مناسب شده که در نهایت رنج و مرگ گسترده آنها را در پی دارد؛ بنابراین کشورهایی که توانسته‌اند فساد را مهار کنند، توانسته‌اند سرانه درآمد ملی خود را چندین برابر افزایش داده و مرگ و میر کودکان را تا حد زیادی کاهش و امید به زندگی مردم را افزایش دهند^{۷۰} که این مهم فقط با کاهش فساد امکان‌پذیر بوده است.

برای اثبات وجود رابطه بین فساد و فقر دو مدل اقتصادی و حاکمیتی وجود دارد. بر اساس مدل اقتصادی، فساد با جلوگیری از سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، کاهش کیفیت زیرساخت‌های عمومی، کاهش درآمدهای مالیاتی و ایجاد انحراف در ساختار هزینه‌های عمومی مانع رشد اقتصادی می‌گردد. برای توضیح بیشتر این رابطه باید گفت فساد اقتصادی، چهارچوب‌های سیاسی و قانونی را منحرف می‌کند که در نهایت باعث می‌شود برخی افراد از سایرین بیشتر منتفع شوند و در نهایت توزیع ناعادلانه‌ای از خدمات و منابع دولتی رخ می‌دهد که باعث جلوگیری از پیشرفت نظام مالیاتی می‌شود. مطالعات انجام شده بیانگر این هستند که فقدان رشد اقتصادی (رشد منفی) فقر را افزایش می‌دهد و بالعکس افزایش GDP فقر را کاهش می‌دهد. مدل اقتصادی بیانگر این موضوع است که فساد با تأثیرگذاری بر عوامل رشد اقتصادی بر فقر نیز تأثیرگذار می‌باشد. به عبارتی، فساد گسترش‌یافته، سرمایه‌گذاری اقتصادی را کاهش می‌دهد، انحراف در سرمایه‌گذاری ایجاد می‌کند، مانع رقابت می‌شود و با افزایش هزینه‌های تجاری، عدم بهره‌وری را ایجاد می‌کند.

از سوی دیگر مدل حکومتی نشانگر این است که فساد با تأثیر گذاشتن بر عوامل حاکمیتی به ترتیب ذیل بر فقر اثر می‌گذارد. اولاً فساد باعث کاهش صلاحیت حاکمیت و تضعیف نهادهای سیاسی

68. Sanjeev Gupta, "Dose Corruption Affects Income Inequality and Poverty?", IMF Working Paper (1998): 7.

69. Ibid, 21.

70. Starr, op.cit. 27-29.

و مشارکت اجتماعی می‌شود که منجر به کاهش کیفیت خدمات زیرساخت‌های دولتی و خدمات عمومی و افزایش مرگ و میر نوزادان و ترک تحصیل در بین افراد فقیر جامعه خواهد شد. حاکمیت فسل و ناکارآمدی با محدود کردن رشد اقتصادی و با ناتوانی‌اش در کنترل فساد، باعث افزایش فقر می‌شود.

ثانیاً فساد می‌شود که باعث کاهش صلاحیت حاکمیت می‌شود، خسارات ثانوی دیگری راه، هم چون کاهش اعتماد عمومی به نهادهای حاکمیتی را به دنبال دارد. زمانی که مردم بر این باورند که نظام اجتماعی نابرابر و غیر قابل اعتماد است انگیزه‌های آنها نیز جهت مداخله در فعالیت‌های اقتصادی مولد کاهش می‌یابد؛ بنابراین، فساد با از بین بردن صلاحیت و توان سازمانی حاکمیت، در ارائه خدمات عمومی مطلوب، باعث انحراف در سرمایه‌گذاری عمومی از سرمایه‌گذاری برای نیازهای عمومی به سمت پروژه‌های بزرگ که امکان وقوع رشوه در آنها می‌باشد، می‌گردد. همچنین باعث کاهش رعایت مقررات مربوط به امنیت و سلامتی و افزایش فشارهای بودجه‌ای به دولت می‌گردد. از طریق این چالش‌های جدی در رفتارهای حاکمیت و نتایج حاصله آنها است که فقر ایجاد می‌شود.^{۷۱}

۳- فساد و جنایت علیه بشریت

پس از جنگ جهانی دوم، تبعات فراملی فساد به طور فزاینده‌ای در بین کشورها هویدا شد، فساد باعث تضعیف اقتصاد ملی، تهدید نهادهای مردم‌سالار، از بین رفتن حاکمیت قانون و ایجاد تهدیداتی برای حقوق بشر و امنیت شد،^{۷۲} در سال‌های اخیر، برخی از نویسندگان در آثارشان بر این موضوع متمرکز شده‌اند که جایگاه فساد را تا سطح جرمی بین‌المللی ارتقا دهند. آنان با توجه به اتلاف منابع طبیعی با ارزش کشورها برای منافع فردی توسط فساد سران دولت‌ها و آثار دهشتناک این پدیده بر جوامع انسانی همچون فقر شدید که موجبات ایجاد قحطی و مرگ‌های ناشی از گرسنگی و فقدان خدمات مناسب آموزشی و بهداشتی را در پی دارد، در صدد اثبات رابطه بین فساد کلان و جنایات علیه بشریت می‌باشند تا بتوانند فساد را به عنوان جرمی بین‌المللی یا در صلاحیت دادگاه‌های بین‌المللی قرار دهند و یا صلاحیت دادگاه‌های ملی کشورها را در راستای اجرای صلاحیت جهانی بر این موضوع نیز گسترش دهند.^{۷۳}

71. Eric Chetwynd and Bertram, "Corruption and Poverty: A Review of Recent Literature" (final report, Management Systems International, Washington, DC 20024 USA, 2003) 2-5.

72. Philppa Webb, "United Nations Convention Against Corruption, Global Opportunity or Missed Opportunity", Journal of International of Economic Law (JIEL), Oxford University Press, Vol.8, No.1 (2005): 192-193.

۷۳. در این باره می‌توان به آثار برخی از نویسندگان ذیل مراجعه کرد:

Ilias Bantekas, Corruption as an International Crime and Crime Against Humanity: An Outline of Supplementary Criminal Justice Policies, 4 J. INT'L CRIM. JUST. 474-76 (2006); Ben Bloom, Criminalizing Kleptocracy, AM. U. INT'L L. REV., 29-13 (2014); Starr, op.cit., 101 NW. U. L. REV. 1257, 1258-59 (2007); Ndiva Kofele KALE, Economic Crimes and International Justice: Elevating Corruption to the Status of a Crime in Positive International Law, Symposium on Corruption and its Implications for Human Rights, (2009).

در اساسنامه ICC اگر چه به صراحت به موضوع فساد پرداخته نشده است ولی با توجه به وجود برخی معیارها و ملاک‌های اشاره شده در تعیین جرایم تحت شمول این دیوان، امکان استنباط صلاحیت دیوان در مورد این جرایم نیز می‌باشد. اساسنامه در هنگام پرداختن به جنایات علیه بشریت، مصادیقی از جرایم را عنوان می‌کند که بررسی نقاط مشترک آنها، می‌تواند رابطه بین آنها و فساد را اثبات نماید. به عنوان نمونه جرایمی مانند «نابودسازی و ریشه‌کنی»^{۷۴} و «تعقیب و آزار»^{۷۵} از مواردی هستند که می‌توان بین عناصر تشکیل دهنده آنها و فساد وجوه مشترک فراوانی یافت، به عنوان مثال در قسمت (ب) بند (۲) ماده (۷) اساسنامه مقرر داشته؛ «ریشه کن کردن» شامل تحمیل عمدی وضعیت خاصی از زندگی است از جمله محروم کردن از دسترسی به غذا و دارو که به منظور از بین بردن بخشی از یک جمعیت برنامه‌ریزی می‌شود.^{۷۶}

اما در بخش آخر این بند اشاره به «اعمال غیرانسانی مشابه دیگری»^{۷۷} شده که در صورتی که عموماً به قصد ایجاد رنج بسیار زیاد یا صدمه شدید به جسم یا به سلامت روحی و جسمی صورت پذیرد^{۷۸} می‌تواند آنها نیز از مصادیق جنایت علیه بشریت قلمداد شوند. آوردن این نوع از جرایم با این عبارات عام، بیانگر این واقعیت است که جامعه بین‌المللی، علی‌رغم علم به ممنوعیت قیاس در مقررات کیفری و لزوم قانونی بودن جرایم و مجازات، از عبارات فوق استفاده نموده تا «بتواند هر گونه خشونت‌هایی که ممکن است اتفاق بیفتد و وجدان بشری را متأثر نماید اما در فهرست جنایات علیه بشریت نباشد، بی‌مجازات نگذارد»^{۷۹} و به این وسیله خلأ قانونی را که ممکن است در آینده به علت بروز جرایمی جدید که بر اثر مقتضیات و مناسبات جدید اجتماعی شکل می‌گیرند و آثار و تبعات آنها، همسنگ سایر موارد مذکور در بند ۷ می‌باشند جبران نماید.

در این بین توجه به آثار و تبعات فساد، حاکی از این واقعیت است که فساد می‌تواند یکی از مصادیق اعمال غیرانسانی باشد که وجدان بشری را عمیقاً متأثر می‌نماید، زیرا طبق بررسی‌های انجام شده، غارت منابع عمومی توسط مقامات دولتی آشکارا این تضاد را نشان می‌دهند که معمولاً، کشورهای ثروتمند از نظر منابع طبیعی، دارای شهروندانی فقیرتر می‌باشند. در بسیاری از کشورهای که دارای منابع غنی نفت، الماس و طلا هستند، مردم در آنها با فقری رقت‌انگیزتر، همراه با فقدان اساسی‌ترین خدمات پزشکی، بهداشتی و آموزشی زندگی می‌کنند. در حالی که در همین کشورها مقامات دولتی ثروتهای شخصی افسانه‌ای را انباشته می‌کنند و سالانه میلیاردها دلار از خزانه دولت ناپدید می‌شود.

بزرگ‌ترین مجرمان در این موارد، غالباً سران دولت‌ها و اعضای خانواده‌های آنها هستند که مستقیماً به بیت‌المال دسترسی دارند، میزان مبالغ مورد بحث در این گونه موارد شگفت‌انگیز است به

74. Extermination.

75. Persecution.

76. ICC Statute, 7(2)b.

77. Other Inhuman Acts.

78. The ICC Statute, Art. 7 (1) (K).

طوری که برخی از این مبالغ، با میزان کل بدهی‌های آن کشورها برابری می‌کند. لذا چنین غارتی از ثروت ملی را نمی‌توان جرم اقتصادی ساده دانست. این مبالغ به سهولت می‌توانند تأمین خدمات ضروری میلیون‌ها انسان را فراهم کنند و زندگی آنها را دچار تغییر نمایند.

نتیجه این اقدامات؛ فقر مفرطی است که نتیجه بدیهی آن، مرگ خواهد بود. به این معنا که هر مقدار که مقامات عالی‌رتبه از وجوه عمومی بیشتر حیف و میل می‌کنند به همان مقدار شهروندان فقیرتر، گرسنه‌تر و در معرض صدمات جسمی بیشتری قرار می‌گیرند. به عنوان مثال در کشوری مثل آنگولا که یکی از پرفسادترین کشورهای دنیا است، یک سوم مرگ و میرها؛ یعنی سالانه هجده میلیون نفر؛ به علت فقری است که به دلیل در دسترس نبودن تغذیه مناسب، فقدان آب شرب سالم، بسته‌های دارویی، واکسن، آنتی‌بیوتیک و سایر داروها می‌باشد و باعث شده امید به زندگی به ۳۶/۱ سال کاهش یابد و یک سوم کل بچه‌ها قبل از پنج سالگی از بین بروند.^{۸۰}

۳-۱- عناصر مشترک بین جنایت علیه بشریت و فساد

از آنجاکه ویژگی‌های جنایت علیه بشریت به تفصیل در بخش اول مقاله مورد بررسی قرار گرفت در این بخش تمرکز بر نقاط مشترک آن با خصوصیات فساد می‌شود.

اولین ویژگی جنایت علیه بشریت، گسترده بودن آن جرم بود. با توجه به آرای محاکم بین‌المللی، شرایط تحقق سیستماتیک بودن اعمال مجرمانه شامل مواردی مانند انجام آنها به صورت کاملاً سازمان‌یافته و با هدف نابودی یا اذیت و آزار و یا تضعیف یک اجتماع، ارتکاب در مقیاس بزرگ علیه غیرنظامیان، استفاده از منابع عمده عمومی و انجام آنها توسط مقامات عالی‌رتبه می‌شود^{۸۱}، در فساد کلان نیز که نوعی حمله به تعداد زیادی از قربانیانی می‌باشد که به خاطر غارت درآمدهای ملی آنها توسط مقامات فاسد، گرفتار تبعات دهشتناک این عمل در قالب گرسنگی مفرط و بیماری و مرگ ناشی از فقر شدید شده‌اند می‌توان این ویژگی‌ها را یافت.

با نگاهی به آثار فساد، به وضوح می‌توان هم گستردگی و هم سیستماتیک بودن آن را در جوامع گرفتار فساد مشاهده کرد. گستردگی از این جهت که فساد، اکثریت افراد یک جامعه را گرفتار تبعات هول‌انگیز آن مانند فقر، عدم دسترسی به امکانات بهداشتی مناسب، کاهش امید به زندگی می‌کند و سیستماتیک بودن آن نیز به دلیل اینکه سوء استفاده از منابع و وجوه عمومی یک دولت که متشکل از بخش‌ها و قوای مختلف می‌باشد که از سویی هر کدام مستقل از دیگری عمل می‌کنند و از سوی دیگر با وجود نهادهای نظارتی مختلف در درون هر حاکمیت، علی‌الظاهر ارتکاب فساد در سطح گسترده و کلان توسط یک یا چند فرد محدود، امکان‌پذیر نمی‌باشد. در حالی که برای ارتکاب فساد کلان، وجود افراد و مقامات متعدد در سطوح مختلف اداری، برای تحقق این فساد اجتناب‌ناپذیر است که نشانگر وجود ویژگی سیستماتیک بودن انجام آن می‌باشد.

در مورد ویژگی دوم جنایت علیه بشریت که انجام تعرض و حمله می‌باشد نیز همان‌طور که گفته

80. Starr, op.cit, 30.

81. The Prosecutor v.Tihomir BLA[KI], ICTY, IT-95-14-T, 3 March 2000.

شد علاوه بر اینکه برای تحقق آن نیازی به ارتکاب چندین نوع عمل غیرانسانی از اعمال برشمرده شده در بند یک ماده هفت نیست بلکه ارتکاب یک عمل از اعمال مندرج در این بند کفایت می‌کند.^{۸۲} بلکه حمله در جنایات علیه بشریت مفهوم وسیع‌تری را دربرمی‌گیرد و این‌گونه رفتارها که مصداق حمله در این جرم می‌باشند، نباید لزوماً حمله‌ای نظامی را شکل بدهند^{۸۳} و همچنین حمله در این مفهوم، محدود به استفاده از زور نمی‌باشد، بلکه شامل هر گونه سوء رفتاری^{۸۴} علیه مردم غیرنظامی می‌شود.^{۸۵}

در ارتکاب مفاسد کلان نیز، فساد حمله‌ای علیه غیرنظامیانی است که اگرچه در حالت «مخاصمه مسلحانه»^{۸۶} نمی‌باشند ولی گاهی آثار آن، از تبعات و آثار حملات در هنگام مخاصمات مسلحانه بیشتر است، زیرا نگرانی‌های جهانی در مورد وضعیت غیرنظامیان در هنگام مخاصمات مسلحانه اولاً منجر به تدوین مجموعه‌ای مفصل از «قوانین حاکم بر جنگ»^{۸۷} و «قوانین حاکم در جنگ»^{۸۸} تحت عنوان «حقوق بشردوستانه بین‌المللی»^{۸۹} شده که تقریباً تمام زوایا و ابعاد حمایتی از غیرنظامیان را پوشش داده است و ثانیاً به علت ماهیت ذاتی جنگ که پدیده‌ای عینی و آثار آن برای همگان ملموس می‌باشد، به محض وقوع جنگ در گوشه‌ای از جهان، افکار عمومی از طریق رسانه‌های فراگیر، توجهشان معطوف به آن نقطه از جهان می‌شود و آثار غیرانسانی آن را نظاره‌گر خواهند بود، لذا وجود این موارد، عوامل مؤثر و بازدارنده‌ای جهت محدود کردن صدمات و حملات وارده به غیرنظامیان در مخاصمات مسلحانه می‌باشند. درحالی‌که غیرنظامیان در دولت‌های فاسد، به علت فساد حاکم بر کشور، صدماتی را متحمل می‌شوند که در برخی موارد، به دلیل فقدان قوانین بازدارنده مؤثر از فساد و همچنین عدم امکان نظارت بر رفتار حاکمان فاسد در این کشورها، آثار آنها به مراتب شدیدتر از آثار به جامانده از مخاصمه مسلحانه می‌باشد.

ویژگی دیگر جنایت علیه بشریت ارتکاب این جنایات علیه جمعیت غیرنظامی بود که در خصوص تعداد و مقدار لازم از افراد غیرنظامی برای تحقق این جمعیت گفته شد که نیازی نیست تمام جمعیت تحت حاکمیت یک دولت و یا ساکن در یک سرزمین قربانی شوند تا جنایت علیه بشریت محقق شود، بلکه منظور «ماهیت جمعی بودن»^{۹۰} قربانیان است.^{۹۱} در موضوع فساد نیز در کنار سایر آثار مختلف آن، فقر مہلکی که جمعیت زیادی از افراد جامعه را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد از آثار و تبعات آن می‌باشد. فقری که جان میلیون‌ها غیرنظامی اعم از زنان، کودکان، بیماران و سالخوردگان را می‌گیرد

۸۲. شیایزری و ساک، پیشین، ۱۸۳.

83. ICC Elements, Crimes Against Humanity Introduction.P.5.Para.3

84. Mistreatment

85. The prosecutor v.Konavac ICTY T.ch 12.6.2002 Para. 86.

86. Armed Conflicts.

87. Jus ad Bellum.

88. Jus in Bello.

89. International Humanitarian Law (IHL).

90. Collective nature.

91. The Prosecutor v. Tadic ICTY T.Ch.7.5.1997.Para. 644.

و آثار آن سال‌ها در جامعه پایدار می‌باشد.

در خصوص فسادهای سیستماتیک که در طول سال‌های متمادی اتفاق می‌افتند، مرتکب اگر چه ممکن است نداند چه افرادی از مردم بر اثر اعمال او به رنج عظیم و صدمه بدنی و روحی مبتلا شده‌اند، ولی این مانعی برای تحقق این جرم نمی‌باشد. به عنوان مثال متهمی که به دیگران می‌گوید، به زنان توتسی تجاوز نمایند، ممکن است نداند قربانی کدام فرد معین است ولی به جرم همین تشویق به تجاوز مسؤول خواهد بود.

در مورد این ویژگی نیز که اقدام جنایتکارانه باید در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت باشد تا جنایت علیه بشریت محقق شود، همان‌گونه که گفته شد، لزوماً نیازی نیست این سیاست به طور رسمی توسط دولت اعلام شود بلکه اتخاذ این سیاست توسط دولت را می‌توان از شرایط و حوادثی که در آن موضوع خاص رخ می‌دهد استنباط نمود. این سیاست و خطمشی، مشروط به این نیست که توسط یک دولت به طور رسمی اتخاذ و اعلان شده باشد، بلکه می‌تواند یک خطمشی سازمانی و تشکیلاتی باشد. کارگزاران غیردولتی و یا خصوصی که قدرت و اختیار بالقوه دارند نیز می‌توانند واحدی تلقی گردند که در نهان از چنین سیاست یا خطمشی حمایت می‌کنند.^{۹۲} بنابراین در یک نظام فاسد و «دزد سالار»^{۹۳}، یک عمل مفسدانه تا زمانی که سیاست و راهبرد یک دولت به طور نظام‌مند برای ارتکاب آن نباشد، امکان وقوع آن در سطح گسترده و با آن شدت نمی‌باشد.

هر چند ممکن است این اشکال مطرح شود که عمل غیرقانونی و فساد پنهان که توسط اقدامات یک فرد صورت می‌پذیرد، نمی‌تواند بیانگر سیاست دولت باشد تا مسؤولیت آن را متوجه دولت بدانیم که در پاسخ باید گفت این استدلال فقط در خصوص مفاسد کوچک صحیح است و به طور بدیهی دولتی که ارکان آن به فساد آلوده نشده، چنین رفتارهای فردی، قطعاً مصداق بند دو ماده هفت اساسنامه قرار نمی‌گیرد؛ اما در خصوص مثال «دزد سالاری» همان‌طور که این اصطلاح خودش نیز بر این نکته اشاره می‌کند، زمانی است که فساد حاکمیت را فراگرفته باشد. در چنین دولتی که حکام فاسد بر آن حکومت می‌کنند، فساد به طور اساسی و بنیادین، مانعی مؤثر، بر فرایند تصمیم‌گیری‌های صحیح دولت می‌باشد.^{۹۴} به عبارتی، سوء استفاده نظام‌مند و سیستماتیک از منابع عمومی برای منافع فردی در حکومتی فاسد، امکان‌پذیر نمی‌باشد مگر اینکه این‌گونه رفتارها، سیاست دولت باشد؛ به این معنا که غارت اموال عمومی در این سطح، فقط در صورتی ممکن است که تبدیل به سیاست و یا برنامه از پیش اندیشیده شده دولت، شده باشد.^{۹۵}

۹۲. دیهیم، پیشین، ۲۲۱.

93. Kleptocracy.

94. Philip Nichols, "Are Extraterritorial Restrictions on Bribery a Viable Policy Goal Under the Global Conditions of the Late Twentieth Century? Increasing Global Security by Controlling Transnational Bribery", *Michigan Journal of International Law*, 20 (3)(1999): 465.

95. Ndiva Kofele Kale, "The Right to a Corruption-Free Society as an Individual and Collective Human Right: Elevating Official Corruption to a Crime under International Law", *The International Lawyer* 34(1)(2000): 173.

۳-۲- فساد به مثابه جنایت علیه بشریت

با توجه به تعاریف پیش گفته از فساد و جنایت علیه بشریت و وجود نقاط مشترک فراوان بین این دو، حال سؤال این است که آیا برای گسترش دامنه صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی بر موضوع فساد می‌توان به ماده هفت اساسنامه دیوان استناد نمود؟ در پاسخ باید گفت اساسنامه در هنگام پرداختن به جنایت علیه بشریت، جرایمی همچون «نابودسازی»^{۹۶}، «آزار»^{۹۷} و «اعمال غیرانسانی مشابه دیگر»^{۹۸} را برشمرده که با بررسی نقاط مشترک آنها، می‌توان به رابطه بین آنها و فساد و وجود وجوهی مشترک بین آنها پی برد. در این بین «اعمال غیرانسانی مشابه» مذکور در بخش آخر از بند یک ماده ۷ اساسنامه بیشترین ظرفیت را برای گسترش دامنه جنایت علیه بشریت بر فساد دارد.

اساسنامه در این بخش مقرر داشته: «اعمال غیرانسانی مشابه دیگری که عامداً به قصد ایجاد رنج بسیار زیاد یا صدمه شدید به جسم یا به سلامت روحی و جسمی صورت پذیرد»^{۹۹} با توجه به مفاد اساسنامه، عملی مصداق این جرم است که علاوه بر اینکه در قالب حمله‌ای علیه غیرنظامیان به همراه وارد کردن درد و رنج زیاد به آنها و به صورت گسترده یا سازماندهی شده رخ داده باشد که از ویژگی‌های غیرانسانی بودن و داشتن تشابه به اعمال مندرج در بند یک ماده هفت برخوردار باشد.

برای گسترش دامنه جنایت علیه بشریت بر جرایمی همانند فساد کلان، با توجه به سابقه و رویه‌های موجود بین‌المللی، علاوه بر وجود نقاط مشترک و تشابه فراوان پیش گفته، می‌توان به دو اصل اساسی و بنیادین دیگر نیز دست یافت که برای این منظور می‌توان به آنها استناد کرد. اولاً؛ دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، ملاک مقایسه و سنجش اهمیت عمل مجرمانه را قاعده «از همان نوع»^{۱۰۰} تعیین می‌کند که طبق آن، هر عملی که از نظر روش و ابعاد و اهمیت، مشابه سایر انواع جنایت علیه بشریت باشد، می‌تواند جنایت علیه بشریت محسوب شود.^{۱۰۱} و از آنجاکه فساد نیز، همان‌طور که توضیح داده شد از نظر آثار و تبعات بسیار مشابه این نوع جرم می‌باشد، با استناد به قاعده (از همین نوع)، می‌تواند تحت شمول جنایت علیه بشریت قرار گیرد.

ثانیاً؛ دیوان کیفری بین‌المللی رواندا در توصیف جرایم مشمول صلاحیت آن دیوان، بر ملاک دیگری تأکید کرده و مقرر می‌کند «اعمالی که در اساسنامه دیوان تحت عنوان جنایت علیه بشریت برشمرده شده‌اند افعال و ترک فعل‌هایی هستند که عامدانه باعث ورود رنج و یا صدمه جسمی یا روحی شدید و موجب حمله شدید به کرامت انسانی»^{۱۰۲} می‌شوند»^{۱۰۳} در پرونده دیگری نیز که مورد رسیدگی این دیوان قرار گرفت، بر این نکته تصریح شد که «جرایم علیه بشریت، رفتارهای خشونت‌آمیزی

96. Extermination.

97. Persecution.

98. Other Inhuman Acts.

99. The ICC Statute, Art. 7 (1) (K).

100. Ejustdem Generis.

101. The Prosecutor v. Kuperskic and Others, Case No. IT-95-16-T, 14 January 2000, Para.506.

102. Human Dignity.

103. The prosecutor v. Kayishema, Case No. ICTR-9S-I-T, 21 May 1999, para.151.

هستند که به جان، آزادی، سلامت، امکانات رفاهی و کرامت انسانی آنها صدمه می‌زند، این‌گونه رفتارها که به علت شدت و گستردگی آنها، برای جامعه جهانی غیرقابل تحمل می‌باشند جرائمی علیه انسانیت می‌باشند و مفهوم انسانیت است که در این‌گونه موارد قربانی می‌شود»^{۱۰۴} در رأی دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق «هر فعل یا ترک فعلی که باعث ایجاد رنج زیاد روحی یا جسمی یا صدمه شود و یا هر گونه حمله جدی به کرامت انسانی» به عنوان رفتار غیرانسانی تعریف شده است.^{۱۰۵} که به نظر می‌رسد دیوان با طرح ملاک‌هایی همچون حمله به انسانیت و کرامت انسانی، در صدد گسترش دایره جرایم تحت شمول این ماده بوده است و از آنجا که فساد نیز طبق موارد پیش‌گفته، حمله و تهدیدی شدید برای کرامت انسان‌ها است، لذا می‌تواند با استناد به همین وحدت ملاک، فساد را هم در زمره این جرایم دانست.

از سوی دیگر، طبق آنچه گفته شد با وجود وجوه مشترک فراوان بین فساد و سایر مصادیق جنایت علیه بشریت، برای تعمیم ماده ۷ اساسنامه بر فساد، با استناد به قید «ویژگی‌های مشابه»^{۱۰۶} در بند یک این ماده، می‌توان فساد را هم یکی از مصادیق جنایت علیه بشریت دانست؛ زیرا همانند همه جرایم ذکر شده در این ماده، فساد نیز نقض حقوق اولیه بشر می‌باشد و همچون قتل و نابودسازی، افراد انسانی را در گستره زیادی از بین می‌برد و همچون تبعید و انتقال اجباری و اذیت و آزارهای اقتصادی، فساد نیز باعث محرومیت‌های شدیدی می‌شود که بر شرایط اساسی زندگی تأثیرگذار می‌باشد و یا همانند آپارتاید، خویشاوند سالاری، حاکمیت فاسد، به طور نظام‌مند بخش وسیعی از مردم را سرکوب می‌کند تا آن بخشی از مردم را که مورد حمایت آنها است، بهره‌مند نماید؛ بنابراین سوء استفاده و حیف و میل در وجوه عمومی که برای برطرف کردن نیازهای عمومی مردم در نظر گرفته شده‌اند، بیانگر این حقیقت خواهد بود که رنج عظیم^{۱۰۷} و یا صدمه به سلامت^{۱۰۸} مردم در پی سوء استفاده از آن اموال، رخ خواهد داد.

آنچه قابل ذکر است اینکه هر گونه فسادی را نمی‌توان از مصادیق این جرم دانست، بلکه همان‌طور که در تعریف فساد و تقسیم انواع آن توضیح داده شد، باید بین فسادهای کلان و خرد تمیز قائل شد. بدیهی است در مفاسد کوچک نمی‌توان ادعا کرد که این مفاسد هم باعث ورود رنج عظیم و صدمات جسمی و روحی به مردم می‌شوند. نکته دیگر توجه به آثار به جای مانده از جرم فساد است، به عنوان مثال سرقت میلیاردها دلار توسط مقامات کشوری ثروتمند، این جرم را در ردیف جرم اقتصادی ساده قرار می‌دهد نه جرم علیه بشریت، ولی سرقت همین مقدار در کشوری که یک میلیارد دلار برای بودجه خدمات اجتماعی پنج ساله در نظر گرفته، درحالی که میانگین درآمد سرانه هر فرد، روزانه کمتر از یک دلار است و یک سوم بچه‌ها قبل از پنج سالگی به علت شیوع امراض واگیردار از بین می‌روند،

104. The prosecutor v.Erdemovic Erdemovic, Case No. IT-96-22-T, 29 november 1996, para.28.

105. Prosecter V.Stakiv, case Wo.IT-97-24-A Appeal Judgment, 362, 2006.

106. Of a Similar Character.

107. Great Suffering.

108. Health Injury.

جرمی علیه بشریت محسوب می‌شود؛ بنابراین عامل تعیین‌کننده در بزرگی فساد، مقدار دلارهایی که حیف و میل شده‌اند، نمی‌باشد، بلکه میزان رنجی می‌باشد که این عمل از خود به جای می‌گذارد. اتفاقات سال‌های اخیر در ونزوئلا مثال واضحی برای این حقیقت است که فساد در مواردی منجر به اقداماتی می‌شود که می‌تواند از مصادیق جنایت علیه بشریت تلقی گردد. یکی از نمونه‌های آن تشکیل سازمانی تحت عنوان «فوریت‌های بشردوستانه» در ونزوئلا به منظور سوء استفاده‌های شخصی از آن می‌باشد. از سال ۲۰۱۶ که کنترل توزیع غذا به نظامیان سپرده شد، فسادهای متعدد از جمله دادن رشوه برای اعطای مجوز صادرات به کشور و استفاده از معاملات صوری برای تهیه قراردادهای و صورت‌حساب‌های جعلی گسترش پیدا کرد و همچنین قیمت‌ها به طور سرسام‌آوری در مورد مواد غذایی وارداتی افزایش یافت. چندین هزار تن مواد غذایی در بنادر به علت عدم پرداخت رشوه مناسب نابود شدند. خریدهای صوری و غیرواقعی مواد غذایی به منظور پول‌شویی انجام می‌گرفت. مقامات نظامی در قاچاق آرد به کشور برای فروش در بازارهای سیاه نقش داشتند.^{۱۰۹}

همه این اتفاقات زمانی رخ می‌داد که بخش گسترده‌ای از مردم از سوء‌تغذیه و گرسنگی رنج می‌بردند و گزارش‌های متعددی از قحطی وجود داشت و بیش از ۹۰٪ مردم در فقر به سر می‌برند.^{۱۱۰} سیاست غذایی دولت آشکارا تعهدات حقوق بشری آن را نقض می‌کرد. حال اگر این سیاست با علم به این وضعیت رخ می‌داد که نتیجه اساسی آن ثروتمند شدن مقامات عالی‌رتبه نظامی و دوستانشان در این جرایم سازمان‌یافته و همچنین بخش خصوصی می‌بود و همچنین با علم به اینکه باعث کمبود گسترده و جدی مواد غذایی بین مردم غیرنظامی می‌شود و همچنین این کمبودهای غذایی باعث ثروتمندتر شدن کسانی که درگیر با موضوع بودند می‌شد آیا باز هم جنایت علیه بشریت و نابودسازی جمعیت غیرنظامی نبود؟ به نظر می‌رسید تصمیم‌های عامدانه جهت جلوگیری از ورود مواد غذایی به منظور افزایش مبلغ رشوه و علم به گستردگی گرسنگی و تبعات آن، این اقدامات مفسده‌آمیز را در محدوده صلاحیت ماده هفت اساسنامه قرار می‌دهد.

نتیجه

طبق بررسی‌ها، فساد پس از جنگ، بیشترین آثار و تبعات منفی را بر جوامع انسانی تحمیل نموده است. علی‌رغم تلاش‌های فراوان، جهت مقابله با این پدیده، تاکنون راه حل مناسب و مؤثری برای مبارزه با آن یافت نشده است. انعقاد معاهدات چندجانبه بین‌المللی برای مقابله با فساد مانند پالرمو و مریدا و تشکیل سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای متعدد برای این منظور، اگرچه نقطه امیدبخشی در مسیر مبارزه با فساد می‌باشند، ولی به علت ویژگی فساد کلان که عموماً توسط مقامات عالی‌رتبه ارتکاب می‌یابد، کشف، مستندسازی و پیگیری آن، مشکل می‌باشد؛ زیرا در بسیاری از موارد متهم

109. Naomi Roht Arriaza, "Venezuela, Grand Corruption, and the International Criminal Court" *UC Hastings Law, Legal Studies Research Paper Series*, Research Paper 340 (2018): 15.

110. Nicholas Casey, "It Is Unspeakable": How Maduro Used Cuban Doctors to Coerce Venezuela Voters" *The New York Times*, March 17(2019): 3.
<https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/americas/venezuela-cuban-doctors.html>.

و قاضی هر دو در یک جایگاه نشسته‌اند که چنین وضعیتی، اجرای عدالت را در این باره امری دشوار می‌نماید.

تأسیس و تحولات اخیر دیوان کیفری بین‌المللی، این امید را در دل‌ها زنده کرد که می‌توان با استفاده از این ابزار کیفری بین‌المللی، نقصان و خلأیی را که در سزادهی مؤثر مفسدان و اجرای عدالت کیفری در این باره رخ داده، جبران نمود. برخی از مواد اساسنامه نیز این امیدواری را تقویت نمود، زیرا استفاده از واژگان عام، اشارات کلی و عدم ورود به ذکر مصادیق، حاکی از این است که تدوین‌کنندگان این سند مهم بین‌المللی، در زمان تدوین آن، به ظهور و اهمیت یافتن جرایمی همچون فساد، در آینده توجه داشته‌اند، جرایمی که اگر چه به صراحت در صلاحیت این دیوان قرار نگرفته‌اند ولی استفاده از واژگان عام و اشارات کلی و عدم ورود تدوین‌کنندگان به بیان مصادیق برخی جرایم در اساسنامه، نشانگر این واقعیت است که آنها می‌خواستند با استفاده از این راهکار، توسعه‌ای در صلاحیت دیوان ایجاد نمایند.

ادبیات حاکم بر ماده هفت اساسنامه گویای این حقیقت است که نویسندگان می‌توانسته‌اند، از استفاده واژگان عام خودداری نمایند تا هم از اشکال وجود ابهام در اساسنامه خود را رها نیند و هم بر قطعیت و اتقان آن خللی وارد نکنند ولی به نظر می‌رسد آنها، با توجه به مصلحتی بالاتر و برتر می‌خواستند برای سزادهی مناسب و جلوگیری از بی‌مجازات ماندن جرایمی که از نظر آثار و تبعات همسنگ و هم‌تراز جرایم مصرح در اساسنامه هستند، ولی مجازات مؤثری برایشان پیش‌بینی نشده است، تدبیری بیندیشند. نویسندگان فراوانی نیز، بر این مهم تأکید کرده‌اند که نظریه شمول صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی بر جرم فساد، نه فرضیه‌ای صرفاً تئوریک، بلکه حقیقتی گریزناپذیر در مناسبات بین‌المللی امروزی می‌باشد.

در مقاله حاضر از یک طرف با تعریف جنایت علیه بشریت به عنوان یکی از جنایات در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی و بیان ویژگی‌های آن و از طرف دیگر با تعریف فساد و خصوصیات آن و سپس بررسی وجوه مشترک این دو و توجه به این نکته که برای مبارزه با فساد چاره‌ای جز همکاری مؤثر دولت‌ها با یکدیگر نمی‌باشد اما آنها به دلایل مختلف از جمله دخیل بودن سران آنها در ارتکاب مفساد کلان، دارای عزمی قاطع برای این مبارزه نمی‌باشند، بر این موضوع تأکید شده که یکی از بهترین راهکارهای مقابله با فساد و جلوگیری از بی‌مجازات ماندن مفسدانی که آثار و تبعات رفتارشان در برخی موارد کمتر از جنایتکاران جنگی نمی‌باشند، با استناد به اساسنامه دیوان، گسترش شمول صلاحیت آن بر این جرم و استفاده از مکانیسم‌های کیفری آن برای این مقابله می‌باشد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتابها

- بارگوا، وینای. چالش فساد در آسیا. ویرایش اول. ترجمه علیرضا دیهیم. تهران: زمان نو، ۱۳۸۹.
  - ترکی، غلامعباس. واکاوی فساد مالی در ایران. ویرایش اول. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹.
  - چلبی، آزاده. فساد و مقبولیت قانون. ویرایش اول. تهران: نشرنی، ۱۳۹۶.
  - دادخدایی، لیلا. فساد مالی - اداری و سیاست جنایی مقابله با آن. ویرایش اول. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۰.
  - دیهیم، علیرضا. درآمدی بر حقوق کیفری بین‌المللی (در پرتو اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی). ویرایش دوم. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۳.
  - ذاکر صالحی، غلامرضا. راهبردهای مبارزه با فساد. ویرایش اول. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۸.
  - شیایزری، کیتی و کریانگ ساک. حقوق بین‌الملل کیفری. ویرایش اول. ترجمه بهنام یوسفیان. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، ۱۳۸۳.
  - عابدی جعفری، حسن. نظریه‌های فساد و سلامت اداری. ویرایش اول. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۵.
  - نژندی‌منش، هیبت‌الله. «چالش‌های فراروی مبارزه با فساد در حقوق بین‌المللی» در مجموعه مقالات همایش کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، به اهتمام انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد. ویرایش اول. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۵.
- مقالات
- بیات، هما. «مفهوم جرائم علیه بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی». مجله پژوهش ملل ۳۰(۱۳۹۷): ۶۸-۶۷
  - بیگ‌زاده، ابراهیم. «بررسی جنایت نسل‌کشی و جنایات بر ضد بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی ۲۱ و ۲۲(۱۳۷۶): ۹۲.
- (ب) منابع خارجی

Books

- Ackerman, Susan Rose. *Corruption and Government Causes, Consequences, and Reform*. UK: Cambridge University Press, 1999.
- Cryer, Robert. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, 2nd Ed. UK: Cambridge University Press, 2010.
- Pleskovic, Boris. *Introduction on Annual World Bank Conference on Development Economics*. Washington, D.C: The World Bank, 1997.

Articles

- Aguilera, Ruth V. "The Dark Side of Authority: Antecedents, Mechanisms, and Outcomes of Organizational Corruption", *Journal of Business Ethics* 7(2008): 429-450.
- Anderson, Michael. "International Money Laundering: the Need for ICC Investigative and Adjudicative Jurisdiction", *Mississippi law journal* (2013): 293-316.
- Arriaza, Naomi Roht. "Venezuela, Grand Corruption, and the International Criminal Court"

UC Hastings Law, Legal Studies Research Paper Series, Research Paper 340(2018): 12-15.

- Bantekas, Ilias. "Corruption as an International Crime and Crime against Humanity, An Outline of Supplementary Criminal Justice Policies", *Journal of International Criminal Justice* 4(3)(2006): 466-487.

- Bloom, Ben. "Criminalizing Kleptocracy? The ICC as a Viable Tool in the Fight Against Grand Corruption", *American University International Law Review* 29(2014): 626-671.

- Casey, Nicholas. "It Is Unspeakable': How Maduro Used Cuban Doctors to Coerce Venezuela Voters" *The New York Times* (17)(2019), <https://www.nytimes.com/2019/03/17/world/americas/venezuela-cuban-doctors.html>.

- Chetwynd, Eric and Bertram Spector. "Corruption and Poverty: A Review of Recent Literature" Management Systems International, Washington, DC 20024 USA, (2003): 2-5.

- Gegout, Catherine. "The International Criminal Court: limits, potential and conditions for the promotion of justice and peace". *Third World Quarterly* 34(5)(2013): 800-818.

- Gupta, Sanjeev. "Dose Corruption Affects Income Inequality and Poverty?". *IMF Working Paper* (1998): 7.

- international criminal Tribunal for Rwanda, Prosecutor V. Akayes, Para.578, <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf>

- international criminal Tribunal for Rwanda, The prosecutor v. Kayishema, Case No. ICTR-95-1-T, 21 May 1999, para.151. <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-95-1/appeals-chamber-judgements/en/010601.pdf>.

- International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of The Former Yugoslavia since 1991, Prosector V.Stakiv, case Wo.IT-97-24-A Appeal Judgment, 362, 2006, <https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/en/sta-aj060322e.pdf>.

- International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of The Former Yugoslavia since 1991, The prosecutor v. Blaški'c ICTY T. Ch. I 3.3.2000 para. 206, <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>

- International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of The Former Yugoslavia since 1991, The prosecutor v.Konavac ICTY T.ch 12.6.2002 Para. 86. <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>

- International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of The Former Yugoslavia since 1991, The Prosecutor v. Kupreskic and Others, Case No. IT-95-16-T, 14 January 2000, Para.506. <https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf>.

- International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of The Former Yugoslavia

since 1991, The prosecutor v.Erdemovic Erdemovic, Case No. IT-96-22-T, 29 november 1996, para.28. <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/en/erd-tsj961129e.pdf>.

- Jain, K. Arvind. "Corruption: A Review". *Journal of Economic surveys* 15(1)(2001): 121-71.

- Kale, Ndiva Kofele. "The Right to a Corruption-Free Society as an Individual and Collective Human Right: Elevating Official Corruption to a Crime under International Law". *The International Lawyer* 34(1)(2000): 178-149.

- Kale, Ndiva Kofele, Economic Crimes and International Justice: Elevating Corruption to the Status of a Crime in Positive International Law, Symposium on Corruption and its Implications for Human Rights, (2009).

- Kling, Florian. "Corruption as a Crime within the Jurisdiction of the International Criminal Court?" *LLM Programme, University of the Western Cape* (2013): 26.

- Nichols, Philip M. "Are Extraterritorial Restrictions on Bribery a Viable Policy Goal Under the Global Conditions of the Late Twentieth Century? Increasing Global Security by Controlling Transnational Bribery", *Michigan Journal of International Law* 20(3)(1999): 476-451.

- Shams, Heba. "The Fight against Extraterritorial Corruption and the Use of Money Laundering Control", *Law and Business Review of the Americas* 7(2001): 85-133.

- Shleifer, Andrei and Robert W. Vishny. "Corruption", *The Quarterly Journal of Economics* 108(3)(1993): 598-617.

- Starr, Sonja. "Extraordinary Crimes at ordinary Times, International Justice Beyond Crises Situations", *Northwestern University Law Review* 101(3)(2007): 27-63.

- Starr, Sonja. Extraordinary Crimes at Ordinary Times: International Justice Beyond Crisis Situations, 101 NW. U. L. REV. 1257, 1258-59 (2007).

- Tanzi, Wito. "Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Curse", *IMF working paper* (1998): 8-9.

- The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, The Prosecutor v.Tihomir BLA[KI], ICTY, IT-95-14-T, 3 March 2000. <https://www.icty.org/en/case/blaskic>

- The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, The Prosecutor v. Tadic ICTY T.Ch.7.5.1997.Para644. <https://www.icty.org/en/case/tadic>

- The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, The Prosecutor V. tadic, case No.IT-94-1-A2,653, oct,2,1995. <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/>

- Webb, Philppa. "United Nations Convention Against Corruption, Global Opportunity or Missed Opportunity". *Journal of International of Economic Law (JIEL), Oxford University Press* 8(2005): 192-193.

- Wolf, Mark L. "The Case for an International Anti-Corruption Court", *Governance Studies at Brookings* (2014): 1, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/AntiCorruptionCourtWolfFinal.pdf>.